

Uluslararası Uyghur Araştırmaları Dergisi, Sayı: 3, 2014, Sayfa: 163-175.
Xelqara Uyur Tetqiqati Jurnali, San: 3, 2014, Sehiye: 163-175.
International Journal of Uyghur Studies, Volume: 3, 2014, Page: 163-175.

UYGUR KÜLTÜRÜNDE TUFAN'IN KU LARI: KIRLANGIÇ VE GÜVERCİN

Adem ÖGER*

Serkan KÖSE**

ÖZET

Türk kültüründe ku lar önemli bir yer tutmaktadır. Türklerin inanı ve dü ünce sistemlerinde, geleneksel bazı uygulamalarında, totemlerinde, destan, halk hikâyesi, efsane, masal ve halk iiri gibi sözlü kültür ürünlerinde çe itli ku lar yer almaktadır. Bazı ku lar ise anlatmalarda ve günlük hayatla ilgili inanı ve uygulamalarda öne çıkmaktadır. Uyghur Türklerinin sözlü kültür ürünleri ve geleneksel uygulamalarında dikkat çeken ku lar ise kırlangıç ve güvercindir. Bu makalemizde, ilk olarak kırlangıç ve güvercinin Türk kültüründeki yeri üzerinde durulmu , daha sonra da Uyghur Türklerinin günlük ya amında, sözlü ürünlerinde, çe itli inanı ve uygulamalarında ne ekilde yer aldı ı hakkında bilgi verilmi tir. Çalı manın sonunda ise Uyghurlar arasında söz konusu ku larla ilgili efsane metinlerine yer verilmi tir.

Anahtar Kelimeler: Türk Kültürü, Uyghur, Ku lar, Güvercin, Kırlangıç.

BIRDS OF THE FLOOD IN UIGHUR CULTURE: SWALLOW AND PIGEON

163

ABSTRACT

Birds are very important in Turkish culture. Various birds take part in system of Turkish belief and thought, some traditional rituals, totems, epics, folktales, tales and folk poems etc. Some birds become prominent in narratives and folk beliefs and rituals regarding daily life. Birds like swallow and pigeon attract attention of Uyghur Turks oral narratives and traditional rituals. In this paper, firstly we made a point of importance of swallow and pigeon in Turkish culture. Secondly, we provided information about Uyghur Turks' daily life, narratives, various belief and rituals with those birds. Finally, legend texts regarding the mentioned birds among Uyghur Turks were stated at the end of the paper.

Keywords: Turkish Culture, Uyghur, Birds, Pigeon, Swallow

* Yrd. Doç. Dr., Nev ehir Hacı Bekta Veli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Nev ehir - TÜRK YE, E-posta: adem.oger@nevsehir.edu.tr.

** Ar . Gör., Nev ehir Hacı Bekta Veli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Nev ehir- Türkiye. E-posta: serkankose@nevsehir.edu.tr.

nsano lu, do ayı ve evreni anlamlandırma a amasında iken hangi bitkinin veya hayvanın yararlı-zararlı oldu unu deneme-yanılma yöntemiyle bilgi da arcı na eklemi tir. Daha sonraları kendisinin güçsüz oldu unu dü ünüp ya amını gerek korkudan gerekse hayatın zorluklarından kurtulmanın psikolojik bir etkisi olarak do adaki nesnelere kutsalla tırmaya ba layarak devam ettirmi tir. Bu noktada anlamlandırılan nesnelere kutsallı ı ilkel insanın inanç sistemini meydana getirmi tir. Hayvanların ata olarak kutsal sayılması, hatta tanrısalla tırılması ilk insanın do a kar ısında savunmasız ve aciz kalmasının bir göstergesi olabilir. Bu ba lamda ku ların önemli bir i levi vardır. Ku lar kimi zaman tanrı ile insan arasında bir ileti im vasıtası olarak kimi zaman ise ruhun biçimsel tasavvuru eklende birçok konumda anlamlandırılmı tır. Türk kültürü çerçevesinde “ku ” halk anlatılarından inançlara kadar birçok folklor ürünü içinde farklı i levlerle yer almı tır.

Türk mitolojik inanç ve dü ünçe sisteminde, ku lar farklı i levlerle kar ımıza çıkmaktadır. Türk boylarının yaratılı mitlerinde çe itli ku lar yer almaktadır. Örne in; Yakutların, Yenisey veya Altayların yaratılı mitlerinde kaz, ku u ve kırlangıç gibi ku lar yer almaktadır.

amanların davullarında kaz, kartal gibi ku lar yer alır. amanizm inanı nda, ölen ki ilerin ruhunun ku suretine dönü tü ü bilinmektedir. Ölen ki ilerin ruhlarının bir ku olarak gö e uçmaları, Türklerde oldukça yaygın bir dü üncedir.¹

Camiü't-Tevârih'te 24 o uz boyunun her biri için bir ku un “ongon” olarak yer aldı ı bilinmektedir. Her boyun kendisinin tanınmasını sa layacak bir arma/simge olarak bayra nda bulundurdu u ku u vardır.²

slam inancıyla birlikte ku ları yüceltme devam etmi ve onlar daha çok dinî olay ve ahıslara ba lı olarak de erlendirilmi tir. Uygur Türkleri arasında özellikle güvercin, kırlangıç, bülbül, tumuçuk, kakkuk, siyah serçe ve kumru gibi ku lara kutsallık atfedilmektedir. Bu nedenle de bunlardan bazıları için evlere özel yuvalar yapmaktadırlar. Kırlangıç ve güvercin ise en sevilen ku lardandır ve bunlara özel ilgi gösterilir. Uygur Türkleri arasında da kırlangıç ve güvercin çe itli mitik ve dinî olaylara ba lı olarak kutsal kabul edilen ku lardandır.

Eski kaynaklarda, “kırlangıç” kelimesi “karla uç” ve “karlağuş” olarak geçer. Türkmenlerde “karlıga ”, Balkan Türklerinde “karılgaç”, Kırgızlarda “çabilekey” veya “çabiyekey”, Kazaklarda “karlıga ”, Özbeklerde “kaldırğâç”, Altay, Teleüt Türklerinde “karılıga ”, orlarda “karılıga ” veya “karl ”, Sagaylarda “karlagas” eklende ifade bulur.³ Hasan Eren “Türkçenin Etimolojik Sözlü ü” adlı eserinde, kırlangıcın < karlık+-(a)ç küçültme ekinden olu tu unu ifade eder.⁴ Kırlangıç, Uygur Türkleri arasında ise “karlı aç” eklende adlandırılmaktadır.

Kırlangıç, Uygur Türkleri arasında kutsanan ve de er verilen ku tur. Dostlu un ve efkatin simgesi olan kırlangıç, “insanları kazadan ve beladan kurtaran ku ” olarak bilinir. Bu nedenle Uygur Türkleri arasında evlerin çatılarına, kapıların üzerine onlar için özel yuvalar yapılır. Çünkü “kırlangıcın yuva yaptı ı eve talih konar” inancı vardır. Hatta sonbaharda kırlangıçlar yuvalarına dönmedi inde, onların yuvalarına tütsü yapılmakta ve dönmeleri için dua edilmektedir. Ayrıca

¹ Bu konuda bk. Mircea Eliade, **amanizm**, çev. smet Birkan, mge Kitabevi, Ankara 1999, s. 116, 186-188; L. P. Potapov, **Altay amanizmi**, çev. Metin Ergun, Kömen Yayınları, Konya 2012, s. 202; Adem Öger, Tugba Gönül, “Uygur Türkleri Arasında amanlar ve Tedavi Yöntemleri”, **Turkish Studies**, S. 6/4, s. 233-248.

² Bu konuda geni bilgi için bk. Re îdü'd-dîn Fazlullah, **Cami'ü't-Tevârih Selçuklu Devleti**, Farsçadan çev. Erkan Göksu, H. Hüseyin Güne , Selenge Yayınları, İstanbul 2010.

³ Hasan Eren, **Türk Dilinin Etimolojik Sözlü ü**, Bizim Büro Basımevi, II. Baskı, Ankara 1999, s. 238.

⁴ Hasan Eren, **age.**, s. 238.

kırlangıç öldürülmez ve yakalanmaz. Onu yakalayan kimsenin ellerinin tutulacağına inanılır.⁵ Kırlangıç ile ilgili bu inanı ve ritüelleri incelediğimizde, kırlangıç hakkında anlatılan efsanelerin bu inanı ve ritüellerin hem ortaya çıkmasında hem de süreklilik kazanmasında büyük etkiye sahip olduğunu görmekteyiz.

Uygur Türkleri arasında kırlangıç ve güvercin ile ilgili anlatımlar, çoğunlukla “Nuh Tufanı” etrafında ekillenmektedir. “Tanrı’nın dünyayı kötülüklerden arındırma ve kötülükleri cezalandırma amacıyla yeryüzünü sularla kaplamasını ve elçisi ya da bir kutsal kişi vasıtasıyla bir gemi yaptırarak insan, hayvan ve bitki nesillerini kurtararak yeniden türeyişi sa lamasını hikâye eden tufanla ilgili metinlere yeryüzündeki topluluklarda ve bazı kutsal kitaplarda rastlamak mümkündür.⁶ En eski örneğinin Sümerler ve oradan da Babilliler arasında rastlanan tufan efsanesi, Altay Türkleri arasında da anlatılmaktadır. Ayrıca Tevrat ve Kur’an-ı Kerim’de de tufanla ilgili bölümler bulunmaktadır.⁷ Nuh peygamber, Uygur efsanelerinde de tufanla birlikte geçmektedir. Hayatın ikinci kez başlamasını ifade eden Nuh Tufanı, efsanelerde çeşitli hayvanların belirli özellikleri kazandıkları bir olay olarak yer almaktadır. Keçinin kuyruğunun dik olması, kedinin sırtının yere gelmemesi, güvercinin insanlar arasında “kutsal kuş” kabul edilmesi, kırlangıcın kuyruğunun çatal olması Uygur efsanelerinde “Nuh Tufanı”nda meydana gelen olaylar olarak anlatılmaktadır. Bunun yanı sıra efsanelerde, Doğu Türkistan’ın önemli şehirlerinden biri olan “Turfan” adının ortaya çıkışı da “Nuh Tufanı”na bağlanmaktadır.⁸

Uygur Türkleri arasında kırlangıç ile ilgili yer alan anlatımların Türk boylarının büyük bir kısmında ortaklık teşkil ettiğini görmekteyiz. Çalınan maddelerin yerini vermesi için 1 ve 2 nolu efsane metinlerinde, kırlangıç Nuh Tufanı’nda yer alan kuşlardan biridir ve tufan sonrası insanı yılanlardan kurtaran kuş olarak yer almaktadır. Efsanede onun insanı yılanlardan kurtarmasından dolayı kutsal olduğunu vurgulanan hususlardan biridir. Buna benzer anlatımlar Türk boyları arasında oldukça yaygındır. Örneğin; Hz. Nuh, tufan suyunda gemiyle ilerlerken, dünyada hangi varlığın kanının tatlı olduğunu öğrenip gelmesi için, karaya önce kargayı gönderir; ancak karga geri dönmeyiz. Sonra sineği gönderir, o da dönmeyiz. Sonunda kırlangıcı gönderir ve kırlangıç geri döner. Efsanede, Nuh peygamberin takdirini kazanan kırlangıcın, Uygur Türkleri tarafından kutsal kabul edilen ve onlar için ayrı bir değere sahip olan kuş olduğunu görüyoruz. Uygur Türkleri arasındaki bu anlatımın diğer Türk boyları arasında da çeşitli varyantları yer almaktadır. Örneğin; Anadolu’da anlatılan bir efsaneye göre, Nuh’un gemisi delindi, delinmiş yılan tıkamı, ödül olarak da istendiği canlıların etini yemeğe izin istemi. Arı bütün etleri tatmış, en tatlısı insan eti demi. Kırlangıç da insanları kurtarayım derken arının dilini ısırması. Yılan buna kızmış, kırlangıç da kuyruğunu yırtmış.⁹

⁵ Hebibe Tursinnyaz, **Uygur Ayalliriniñ Tu ut Adetleri Üstide Tetkikat**, İnceağ Üniversitesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ürümçi 2007, s. 18-26; Abdülkerim Rahman, **Uygur Folkloru**, Akt. Soner Yalçın-Erkin Emet, KB Yayınları, Ankara 1996, s. 153; Abdülkerim Rahman vd., **Uygur Örp-Adetleri**, İnceağ Yayıncılık, Ürümçi 1996.

⁶ Mehmet Aça, “Tufan’ın Kuşları ve Kozi Körpe -Bayan Sulu Destanındaki Bazı Kuşlar” **Millî Folklor**, S. 42, 1999, s. 54.

⁷ Mehmet Aça, **agm**, s. 54-55.

⁸ Uygur efsanelerinden birinde Turfan şehri ile Nuh Tufanı arasındaki ilişki şöyle anlatılır. “Tufan belâsı olup bittikten sonra, dünyanın belli yerlerini Tufan belâsının suları kaplamış. Bu yerlerden biri olan Turfan çukurundaki suyun zamanla azalmasıyla derinliyi aydın göl olmuş. Bu gölün suyu gittikçe çoğalmış ve hiç azalmadan suandaki halini uzun süre korumuş. Bu yüzden insanlar “Bu gölün suyu Tufan belâsından kalan su” diyerek bu diyara “Tufanlı” ismini vermişler. Zamanla “Tufan” sözü, “Turfan” ekline dönüşmüş.” Bk. **Uygur Helk Efsane-Rivayetleri (Kök Gümbez)**, İnceağ Halk Neşriyatı, Ürümçi 2006, s. 37.

⁹ L. Sami Akalın, **Türk Folklorunda Kuşlar**, KB Halk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1993, s. 106.

Buryatların bir efsanesinde kırlangıcın kuyruğunun bir yılan sokması sonucunda oluşması söz konusudur. Efsanede, bu durum kırlangıç ateşi çalmaya cesaret etti için Gök Tanrı tarafından bir ok atılmasıyla kuyruğunun parçalanması şeklinde geçer.¹⁰ Azerbaycan Türklerinden derlenen bir efsanenin özeti şu şekildedir: “Padi ahın kızı ile çoban arasında geçen anı, padi ahın karısı gelmesi söz konusudur. Padi ah kızına layık görmedi için çobanı bir kış günü uçurumdan aşağı atar. Tam o sırada padi ahın kızı olan Bahar, çobana seslenir. Çoban o anda Allah’tan bir kuyruğu çevirmeyi diler. Sonuç olarak çoban kırlangıca dönüşür. Bundan sonra kırlangıç ile kışın mücadelesi başlar. Kış tam yenilecekken son kuvvetini toplar ve elini kırlangıcın kuyruğuna atarak iki tüyünü koparır. O günden itibaren gök süsü ak, kuyruğu çatal olan karakuyruğun adı kırlangıç olarak kalır.”¹¹

Sibirya’nın Hıristiyanlarla Yakutları tarafından anlatılan bir masal (?) şöyledir: “Eytan, sa’nın abeiydi fakat sa iyiyken o kötüydü. Tanrı dünyayı yaratmak istedi için zaman eytana ‘her şeyi yapabileceğini övünüyorsun ve benden büyük olduğunu söylüyorsun; öyleyse okyanusun dibinden kum getir’ dedi. Eytan dibine daldı fakat suyun yüzüne çıktığında elindeki kumun yıkıp gitmesini gördü. Kez daha daldı ama başarılmadı, dördüncü kez kendisini kırlangıca çevirdi ve gagasında biraz çamur getirmeyi başardı. Sa bu çamur parçasını kutsadı ve o da dünya oldu. Dünya başlangıçta düz ve pürüzsüzdü. Fakat Eytan kendi dünyasını yaratmayı düşünerek bir parça çamuru boşlukta saklamıştı. Sa bu kurnazlığı anladı ve ensesine vurdu. Çamur parçası Eytan’ın ağızından fırladı ve yeryüzündeki dağları oluşturdu, yoksa eskiden her yer dümdüzdü.”¹² Bu anlatı, Altay Türklerinin dünyanın yaratılışı ile ilgili anlatılan mitik metne benzerlik göstermektedir. Potanin bazı Altay yaratılış destanlarında insanın yerini kırlangıcın aldığı ifade edilmiştir.¹³

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere, Türk boylarının büyük bir kısmında kırlangıç ve onun özelliklerine ilişkin unsurlar “Nuh Tufanı” olayına bağlı olarak temellendirilmektedir. Uygur Türkleri arasında da kırlangıcın kutsanması ve ona özel ilgi gösterilmesinin nedeni bu durum olmalıdır.

Uygur Türkleri arasında kırlangıcın çeşitli hastalıkları tedavi etmede de ayrı bir ilahî söz konusudur. Örneğin; hamile kalmak isteyen kadınlar, kırlangıcın yavrusunu otla pişirerek yerir. Yine hamile kalmak isteyen kadın, harabelerdeki kuyuların yuvalarına (genellikle serçelerin yuvası) elini uzatır ve eline ne gelirse gözünü yumup onu ağzına atıp yerir. Kuyruğuna yavrusunu yeme âdeti, ikiz çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar arasında da vardır. Hamile kadınlar, ikiz doğurmayı isterlerse, kırlangıcın yavrusunu bulup, onu başka bir yiyeceklerle karıştırmadan canlı olarak yutarlar.¹⁴ Ayrıca Uygur ammanları arasında kuyruğu ile hastaları tedavi etme vardır ve bu tedavide kırlangıç tüyü de kullanılmaktadır. Hastanın belli bir yeri ağrıyorsa veya vücudu ağrıyorsa ammanın huzuruna gider. Amman, hastanın hastalık alametlerini tespit ettikten sonra, hastaya belli bir yalın ağaç, eski dam veya pis yerin yanından geçip geçmediğini sorar. Hasta, bu durumun nasıl olduğunu anlattıktan sonra, amman bu hastalığın o yerdeki belli devlerin-perilerin veya kötü ruhların zarar vermesinden kaynaklandığını söyler. Bunun üzerine amman, “hançer” ya da “do an”, “ahin” veya “kırlangıç” tüyünü hastanın vücuduna sürerek okumanın gerekli olduğunu söyler. Amman, kuyruğuna hastanın

¹⁰ Pertev N. Boratav, **Türk Mitolojisi, Ouzların Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi**, Bilgesu Yayınları, Ankara 2012, s. 101.

¹¹ Metin Ergun, **Türk Efsanelerinde Değişim Motifi I**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1993, s. 811.

¹² Joseph Campbell, **İlk Mitoloji-Tanrının Maskeleri**, çev. Kudret Emiroğlu, mge Yayınları, Ankara 1995, s. 272.

¹³ Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi I (Kaynaklar ve Açıklamaları ile Destanlar)**, TTK Yayınları, Ankara 1993, s. 466.

¹⁴ Hebibe Tursinniyaz, **Uygur Ayallirinin Tuğut Adetleri Üstide Tetkikat**, İncañ Üniversitesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ürümçü 2007, s. 21-26;

vücuduna sürerek “Azâim Duası”nı okur.¹⁵ Duayı okurken ku tüyünü hastaya ba tan aya a sürer. Tedavinin son a amasında, ku tüyü ile hastanın vücuduna vurulur.”¹⁶ Ayrıca amanlar da uygun gördükleri bir vakitte kendilerinin tapındı ı “Koruyucu Tanrı” olan yalnız a aç veya ku a (do an, ahin veya kırlangıç), amanlı ı ö rendikleri yer için “kan” akıtır veya tütsü yaparlar. amanların anlattı ina göre; amanlar kendi mezar-me ayihlerine güçleri yetti i ölçüde “kan akıtıp” tütsü yakmazlarsa, bu mezar ve me ayihler amana öfkelenir, ondan uzakla ırlarmı . Böylece amanın sihirselsel gücü zayıflarmı .¹⁷

Kırlangıcın halk hekimli inde tedavi amaçlı kullanımı Anadolu’da da söz konusudur. Örne in; halk hekimli inde, “göze misafir gelmesi”¹⁸ halinde bal ile karı tırlımı kırlangıç beyni, gülünce çişe inin dövülmesi ile ortaya çıkan sıvı sürülür.¹⁹ Bununla birlikte Do u ve Güneydo u Anadolu’da kırlangıç u akları adı ile anılan, tek i leri katarakt ameliyatları yapmak olan insanlar vardır.²⁰ Kadiri tarikatına mensup olan kırlangıç u akları, pırlarının ran hükümdarının hastalık sonucu görmeyen gözlerinden birini açması üzerine, hükümdarın di er gözünü de iyile tirmesini istemesine kar ılıklı “pirimiz bu kadarına izin verdi” diyerek tedaviye yana maması ve hükümdarın ise tehditleri sonucu kırlangıç olup uçup kaçtı ina inanılır.²¹ Örnek uygulamalarda da görüldü ü üzere, Anadolu folklorunda, kırlangıcın özellikle göz hastalıklarını tedavi edici bir özelli i oldu u söylenebilir.

Uygur sözlü kültür ürünleri ile inanı ve ritüellerinde sıkça yer alan ku lardan ikincisi ise güvercindir. Orta Türkçe’de güvercin “kögürçün” olarak geçer. Eski Kıpçaklarda “kögercin” ve “ögercin” olarak kullanılır. Altay Türkçesinde “kö örçün”, Kırgızlarda “kögüçkön, kögürçkön”, Çuva Türkçesinde güvercin “k vakarç n” ekinde geçmektedir. Hasan Eren “k v k” kelimesinin kök-gök ile ili kili oldu unu belirtir.²² Uygur Türkleri ise güvercin için “kepter” ve “demder” ifadelerini kullanmaktadır.²³

Uygur Türkleri arasında “bereket, bolluk, dostluk ve sadakat” timsali olarak bilinen güvercin, aynı zamanda vefakâr bir ku olarak bilinir. Uygurlar en eski dönemlerden beri güvercinden “haberci” ku olarak da faydalanmı lardır. Uzak ve tehlikeli bölgelere sefer düzenlediklerinde, yurtlarına onunla haber göndermi lerdir. Güvercinin sa salim yurda dönmesi, seferdekilerin sa lıklı olduklarının i areti olarak görülmü tür. Uygurlar güvercini güzel, sesi ho , insanlar ile bir arada ya abildi i için vefalı ku olarak görmekte ve evlerinde beslemektedirler. Onlara göre, güvercinin seher vaktinde ötmesi ibadet, insanların baht ve mutlulu u için yapılan bir duadır. Bundan dolayı da güvercinler için özel yuva yapılır ve onlara kesinlikle zarar verilmez. Güvercin, Uygur halk tebabeti içinde de ayrı bir yere sahiptir. Ku lar arasında besin de eri yüksek ve eti helal olarak görülen güvercin, halk hekimli inde tedavi amaçlı olarak kullanılmaktadır.

¹⁵ “Azâim Duası”nın Uygur Türkçesi metni için bk. Rahman Abdurahim, **Uy urlarda amanizm**, Milletler Ne riyatı, Pekin 2006, s. 200-208; “Azâim Duası”nın Türkiye Türkçesine aktarılımlı ve incelenmi metni için bk. Alimcan nayet, “Bugünkü Uygurlarda amanlık ve Bir aman Duası: Azâim Ko iki” **Halkbilimi Dergisi**, S. 1-2, 2009, s. 38-55.

¹⁶ Rahman Abdurahim, **Uy urlarda amanizm**, Milletler Ne riyatı, Pekin 2006, s. 245-247.

¹⁷ Rahman Abdurahim, **age**, s. 267-268.

¹⁸ İtihip, zedelenme gibi sebeplerle gözün saydam tabakasında meydana gelen hastalıkların iyile mesi sırasında ortaya çıkan, bilhassa göz bebe i üzerinde iken rahatsızlık veren beyaz sedef lekeler (Leucome cornea) göze misafir gelmesi, göze gelen pus (Sivas), göze a gelmesi (Adana) gibi adlar verilir. Bk. Ali Haydar Bayat, “Anadolu Tıbbi Folklorunda Göz Hastalıkları”, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri Gelenek-Görenek ve nançlar, KB Yayınları, Ankara 1992.

¹⁹ Ali Haydar Bayat, “Anadolu Tıbbi Folklorunda Göz Hastalıkları”, **IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri Gelenek-Görenek ve nançlar**, KB Yayınları, Ankara 1992, s. 45.

²⁰ Ali Haydar Bayat, **agm.**, s. 51.

²¹ Ali haydar Bayat, **agm.**, s. 51.

²² Hasan Eren, **Türk Dilinin Etimolojik Sözlü ü**, Bizim Büro Basımevi, II. Baskı, Ankara 1999, s.168.

²³ **Uy ur Tiliniñ zahlik Lu iti**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 1999, s. 876.

Özellikle zayıflık ve mide rahatsızlıkları gibi hastalıklar için güvercin eti yenilmektedir. Ayrıca romatizma gibi hastalıklar için vücuda güvercinin kanı akıtılır. Bazı irinli hastalıklara güvercinin karnı yarılarak sarılır.²⁴

Uygur Türkleri arasında güvercin ile ilgili inanı ve ritüellerin temelinde, güvercinle ilgili anlatılarda Nuh tufanı, Hz. Muhammed, Sutuk Bu ra Han, Kumat Pa am gibi dinî olay ve ki ilerinin yer aldığı söylemek mümkündür. Bir ba ka ifadeyle, ba langıçta Nuh tufanı ile ili kilendirilen güvercin, sonraki dönemlerde slam dinînin tebli i ve yayılmasında önemli rol alan dinî ahsiyetlerle birlikte ele alınmıştır. Çalı mada yer alan 3 ve 7 nolu efsanelerde, güvercinin “Nuh Tufanı”nda hem haberci hem de sadık bir ku olarak yer aldığı görülmektedir. Bu durum sadece Uygur Türklerinin anlatma ve inanı larında de il, birçok Türk boyunun sözlü kültür ürünlerinde kar ıla tı ımız bir durumdur. Örne in; Altay Türklerine ait Verbitskiy tarafından derlenen “Tufan efsanesi”nde güvercin “haber veren, barı ı simgeleyen ve sadık” bir ku olarak görülmektedir.²⁵

Tufan efsanesinde gemiyle sular üstünde yükselen kutsal ki i (Altay Türklerinde Nama), gemi karaya oturdu unda suyun derinli ini ö renmek için çe itli ku lar görevlendirir. Nama sırasıyla kuzgun, saksa an, karga ve güvercini gönderir. Kuzgun, saksa an ve karga çıktıkları yolculukta bir le e konarlar ve asıl i lerini ihmal ederler. Güvercin ise gagasında bir dal ile geri döner ve böylece karanın yakınlarda oldu u anla ılır. Nama, le ba ında oyalanıp kalan saksa an, kuzgun ve kargayı cezalandırıp onların kıyamete kadar le ile geçinmelerini söyler. Verilen görevi yerine getiren güvercine de kendisinin sadık hizmetçisi oldu unu, kıyamete dek kendi evlatlarıyla birlikte ya amasını söyler. Dolayısıyla bu efsane ile saksa an, kuzgun ve karganın neden le yiyerek, güvercinin ise neden insanlarla birlikte ve onlara sadık bir ku olarak ya adı nı açıklamaktadır.²⁶

Türk destan, hikâye, menkıbe ve efsanelerinde sıkça yer alan “ ekil de i tirme/don de i tirme” Uygur efsanelerinde de yer almaktadır.²⁷ amanların özellikle gö e yolculuklarında, gerçekte “insan ruhu”nu temsil eden bir ku ekline girmeleri ya da do aüstü bir hayvana binmeleri söz konusudur. Türklerin slam dinini kabulüyle birlikte, “don de i tirme” evliya veya erenlerin kerametleri olarak anlatılmaya ba lanmıştır. Örne in; 6 nolu anlatmada, Budistlerle sava an akir isimli kahramanın ehit dü tü ü anda, gö sünden biri erkek biri di i iki güvercin peyda olur ve günümüzdeki güvercinlerin atalarının bunlar oldu u belirtilir. Evliya ve erenlerin don de i tirmesi özellikle Anadolu sahası menkıbelerinde yaygındır. Örne in; “Resul Baba, Be karı denilen yerde önce geyik sonra güvercin donuna girer. Saltkname’de, Sarı Saltk’ın dü manı olan cadıların güvercin donunda bir kalede ya adıkları ifade edilir. XV. yüzyılın tanınmı sufi müelliflerinden Ahmed-i Bican’ın Envaru’l-A ıkın adlı eserinde, Davut peygamberden bahsedilirken, eytanın onun gözüne kıymetli ta larla süslü altın bir güvercin suretinde görüldü ü yazılıdır.²⁸ Dede Korkut Kitabı’nda Azrail’in güvercin donuna girmesi söz konusudur. Dolayısıyla, güvercin gerek olumlu gerek olumsuz karakterlerde genellikle “ ekil de i tirme” motifi içinde görülmektedir. nsan

²⁴ Abdükerim Rahman vd. **Uy ur Örp-Adetleri**, incañ Ya lar-Ösmürler Ne riyatı, Ürümçi 1996, s. 154–156.

²⁵ Abdülkadir nan, **Tarihte ve Bugün amanizm-Materyaller ve Ara tırmalar**, TTK Yay. Ankara 2006, s. 22.

²⁶ Mehmet Aça, “Tufan’ın Ku ları ve Kozi Körpe -Bayan Sulu Destanındaki Bazı Ku lar”, **Milli Folklor**, C. VI, S. 42, 1999, s. 54.

²⁷ ekil de i tirme konusunda bk. Metin Ergun, **Türk Dünyası Efsanelerinde De i me Motifi**, C. I-II, TDK Yayınları, Ankara 1997; Murat Demir, “Türk Destan ve Hikâyelerinde Don De i tirme”, **Bilim ve Kültür-Uluslar arası Kültür Ara tırmaları Dergisi**, S. 4, 2013, s. 123-132.

²⁸ A. Ya ar Ocak, **Alevi ve Bekta i nançlarının slam Öncesi Temelleri-Bekta i Menakıbnamelerinde slam Öncesi nanç Motifleri**, leti im Yayınları, stanbul 2002, s. 220-221.

olmayan, kötü veya iyi niyetli do aüstü yaratıkların ku a dönü tü ü durumlar da vardır. Periler, masallarda sıklıkla beyaz güvercin, ku u veya adı açıkça belirtilmeyen bir ku olarak tasvir edilir.²⁹

Güvercin, do an- ahin gibi yırtıcı bir ku de ildir, uysaldır. Ahmet Yesevî tarafından Rum diyarına gönderilen Hacı Bekta -ı Veli, Anadolu'ya güvercin donuna girerek gelir. Hacı Bekta -ı Veli Rum erenlerine; “Ben size güvercin donunda geldim. E er daha güçsüz bir kılık bulsaydım, ona bürünecektim!” ekinde seslenir.³⁰

Uygur efsanelerinde güvercin Hz. Muhammet ve Satuk Bu ra Han ile ili kilendirilmektedir. 4. nolu efsanede, güvercinin kâfirlerin Hz. Muhammet'i yakalamasına mani oldu u ve bu nedenle Müslümanların onu kutsadı ı anlatılmaktadır. 5 nolu efsanede ise bolluk ve bereket getiren bir ku olarak tasvir edilen güvercin, slâmiyeti kabul eden ilk Türk hakani Satuk Bu ra Han ve onun mezarı ile birlikte anılmaktadır. Efsanede, bütün gökgüvercinlerin atası o dönemdeki bir güvercine ba lanmakta ve günümüzde de devam eden güvercinle ilgili inanı ve ritüeller o dönemdeki olaya ba lanmaktadır.³¹ Çalı mamızda yer alan 8 ve 9 nolu efsanelerde, güvercinin çe itli özellikleri nasıl kazandı ina açıklık getirilmektedir. Bu anlatmalarda da güvercinin dürüst ve sadık bir ku oldu una vurgu yapılmı tır.

Sonuç olarak, “Nuf Tufanı” di er Türk boyları arasında oldu u gibi, Uygur Türklerinin sözlü kültür ürünleri ve halk inanı larında da ayrı bir yere sahiptir. Kırlangıç ve güvercinle ilgili anlatma ve ritüellerin temelinde ise “Nuh Tufanı”nın yer aldı ı söylenebilir. Bu ku lar, zamanla Hz. Muhammed ve Sutuk Bu ra Han gibi dinî ve tarihî ahsiyetlerle de ili kilendirilmi ve böylece bu ku larla ilgili inanı ve ritüellerin devamlılı ı sa lanmı tır. “Bereket, bolluk, sadakat ve vefa” gibi kavramlarla özde le en kırlangıç ve güvercin, Uygur halk inanı larından ritüellerine ve halk hekimli i çerçevesindeki uygulamalardan sözlü yaratmalara kadar Uygur kültüründe kutsanan ku lar olarak kar ımıza çıkmaktadır.

Metinler

1) Kırlangıç³²

Geminin içinde iki ey yokmu , biri kırlangıç biri de böcek. Gemidekilerin içinde fare ortaya çıkmı . Gemiye delmi . Bunun üzerine gemi su almaya ba lamı . Canlılarda denizde bo ulmak korkusu belirmi . Kaç ki i suya dalıp bakmı sa da gemideki deli i bulamamı .

Nuh aleyhisselam: “Hangi hayvan bu deli i bulursa, onun her istedi ini yerine getirece im.” demi . Yılan: “Ben deli i bulurum.” demi . “Ne istiyorsun?” demi Nuh. “Ben tatlı et isterim.” demi yılan. Nuh bunu kabul etmi . Yılan suya girip deli i bulmu . Küçük deli i bularak su girmesine engel olmu . Gemiye giren suyu bo altmı . Yılan, su giren deli i mum ile kapamı . Su çekilip Tufan belası bittikten sonra yılan: “Verdi iniz söz için geldim.” demi . Nuh aleyhisselam sine e: “Yeryüzüne git, neyin eti tatlı ise haber ver, yılanı verelim!” demi . Sinek gitmi , geç kalmı . Yılan tekrar sormu . Nuh aleyhisselam mahcup duruma dü erek kırlangıca: “Git, sine i bul gel!” demi . Kırlangıç gitmi sine i bulmu ve: “Niçin geç kaldın?” diye sormu . “Yeryüzünü dola nca geç kaldım.” demi sinek. Kırlangıç: “Tatlı eti buldun mu?” diye sormu . “Buldum, insanın etinden daha tatlı et görmedim.” demi sinek. Kırlangıç: “O etin tadı hala a zında vardır, ben onun tadına bir bakayım.” demi . Sinek a zını açmı , kırlangıç gagasıyla bir

²⁹ Pertev N. Boratav, **Türk Mitolojisi, O uzların Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi**, Bilgesu Yayınları, Ankara 2012, s. 102.

³⁰ Irene Melikoff, **Uyur dik Uyardılar**, çev. Turan Alptekin, Cem Yayınları, stanbul 1994, s. 159-160.

³¹ Satuk Bu ra Han hakkında geni bilgi için bk. Adem Öger, “Uygur Türkleri Arasında Satuk Bu ra Han”, **Prof. Dr. Fikret Türkmen Kitabı**, Ege Üniversitesi Basımevi, zmir 2012, s. 589-611.

³² Abdükerim Rahman, **Yipek Yurtidiki Epsane-Rivayetler**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümcü 1999, s. 120-122.

vurmu , sine in dili kopmu . kisi kavga ederek Nuh'un yanına gelmi ler. Nuh, sine e durumu sormu . Sinek sert bir ekilde vızıldadı .

Kırlangıca sormu : “Bu niçin konu muyor?” Kırlangıç: “Bu bana yolda anlattı. Geç kaldı ı için sizden utanıp konu muyor. O bana yolda bütün hayvanların etini tattım, kurba a etinden daha tatlı et görmedim dedi.” demi . Nuh aleyhisselam kurba anın etini yılanı uygun görmü . Kıyamete kadar yılanın rızkı kurba anın eti olmu . O gün kırlangıç bu iyili i yapmamı olsa, insano lu yılanın rızkı olacaktı . O günden sonra insanlar kırlangıcı yüceltmi ler.

2) Kırlangıcın Kuyru u Niçin Çatal³³

Eskiden daha köylerin ortaya çıkmadı ı dönemde, iki aile ya ıyormu . Bu iki ailenin birinde bir karı koca, di erinde ise sadece bir nine ya ıyormu . Nine bu karı kocadan epey uzakta oturuyormu . O her gün karı kocanın evine gelirmi . Bir gün nine, kocaya öyle sormu .

—Ne yapıyorsun?

O koca Nuh peygamber imi . O:

— te nine, ben büyük bir gemi yapıyorum. Yakın zamanda tufan suyu gelecek. O tufan suyunda gemi ile yüzece iz, demi .

Bunun üzerine nine her gün keçisinin sütünü onlara sadaka yerine getirip verir olmu .

—O lum, beni de gemiden bırakma, tufan suyunda bo ulup ölmeyeyim, demi .

Günlerin birinde tufan suyu gelmi . Nuh peygamber kendi cemaatiyle gemiye binmi . Aynı zamanda her hayvandan da bir çift almı . Kim olursa olsun gemisine alıp yüzmeye ba lamı . Yüzerken bir fare gemiyi delmi ve gemi su almaya ba lamı . Yılan su girmesin, diyerek o deli i yumurtlayarak kapatdı . Gelerek yaptıkları için Nuh peygamberden yiyecek istemi .

—Ne istiyorsun? diye sormu Nuh peygamber.

—Hangi kan tatlı ise, onu isterim, diye cevap verdi yılan. Bunun üzerine Nuh peygamber ala kargayı göndermi .

Bütün canlıların kanının tadına bak, hangisinin kanının tatlı oldu unu ö ren gel, demi . Karga gitmi ve ölü bir koyunu görüp onu yemeye ba lamı . Geri dönmemi . Bunun üzerine sivrisine i göndermi . Sivrisinek kanı tadıp bakmak için gitmi . Uzun zaman geçtikten sonra “O da dönmedi.” diyerek kırlangıca:

—Sen git, demi . Kırlangıç uçup gitmi . Kırlangıç uçup gidince, sivrisine in geri döndü ünü görmü ve:

—Tattın mı? diye sormu kırlangıç sivrisine e, hangisinin kanının tatlı oldu unu.

—Bütün kanları tattım, diye cevap verdi sivrisinek. nsan kanından tatlı kan bulamadım.

—Kanı tatlı ise dilinde tadı kalmı tır. Ben de tadına bakayım, demi kırlangıç.

Sivrisinek a zını açıp, dilini çıkardı , kırlangıç dilinin bir parçasını gagalamı . Onlar birlikte geri dönmü ler. Geri dönerken karganın bir le i yedi ini görmü . Döndükten sonra, Nuh peygamber sivrisine e sormu :

—Tattın mı?

—Biz-biz-biz.

³³ Bulak, S. 1, Ürümçi 1991, s. 175–176.

Onun dilini kırlangıç gagaladı ı için sivrisinek konu amamı .

—O utancından söyleyemedi. Yolda bana söylemi ti kurba anın kanından tatlı kanla kar ıla madım diye, demi kırlangıç. Yılan öfkeyle kırlangıca atılıp, kuyru unu a zı ile koparmı . Bunun üzerine kırlangıcın kuyru u ayrılıp çatal olup kalmı .

Nuh peygamber yılanı kurba anın etini yemesini söylemi . Su çekildikten sonra kı lı na geri dönmü . Nine onların geri döndü ünü duyunca gelmi .

—Sen neredesin? Ben her gün süt alıp geldim. Seni hiç görünmedin, demi .

—Hey nine, nine! Altı yıl boyunca gemi ile yüzdük. Tufan suyu geldi de il mi?

—Benim keçimin ayaklarının ıslak olu unun sebebi buymu , tufan suyu dedi in bu mu? demi nine. Aslında, ninenin verdi i sadaka onu tufan suyundan kurtarmı .

3) Tufan Belası Hakkında³⁴

Allah, insanların günah i lemelerinden dolayı yeryüzünü Tufan belası ile viran etmeden önce, Nuh aleyhisselama bir gemi yaparak, ailesi ile bu gemiye binmesini ve her cinste ki hayvandan da gemiye bir çift almasını emretmi . Sonunda yeryüzündeki bütün hayat, Tufan suyunda helak olmu ; sadece Nuh aleyhisselamın ailesi ile gemiye aldı ı hayvanlar kurtulmu . Yüz elli gün süren tufan belasından sonra, Nuh bir güvercini koyuvermi . Güvercin bir tane yeni zeytin dalını ısırarak geri dönmü . Nuh, Tufan belasının sona erece ini ve dünyanın yeniden düzelece ini bilmi ve Ararat da ının kenarına çıkmı . Yeryüzünde, hayat ikinci kez ba lamı .

4) Demderin³⁵ Yüceltilmesi³⁶

Muhammed aleyhisselam, Medine'den Mekke'ye geri dönerken bir grup kâfirin hücumuyla kar ıla mı . Kâfirler, Muhammed aleyhisselam'ı canlı yakalamak amacıyla etrafını ku atmı lar. Muhammed aleyhisselam, kâfirlerin ku atmasını yarıp geçerek, oradaki bir da da bulunan ma araya saklanmı . Kâfirler, da ı aramaya ba layıp, Muhammed aleyhisselamın saklandı ı ma aranın önüne gelmi ler. Bu da da, oldukça çok güvercin varmı . Kâfirler, ma araya yaklaınca da daki güvercinler, “ Burada arayın, burada arayın!” diyerek ötmeye ba lamı lar. Kâfirlerden biri:

—Muhammed kesin bu ma arada, güvercinler “Burada arayın, burada arayın!”diyerek i aret veriyor, demi . Kâfirler, ma aranın içini aramaya ba lamı lar. Tam o sırada güvercinler arasındaki demder: “Bok, bok, bok! Yok, yok, yok!” diye ötmeye ba lamı . Kâfirler, bunu duyunca:

—Bo yere oyalanmayalım, bu demder “Yok, yok!” diye ötüyor. Muhammed ma arada yokmu , diyerek ma aranın kapısından, ba ka bir yere gidiyorlar.

Böylece, Muhammed aleyhisselam kâfirlere yakalanmaktan kurtulmu . O günden sonra, slâm dinine inananlar arasında demderi yüceltmek adet olmu .

5) Sutuk Bu rahan'ın Mezarı³⁷

Sultan Sutuk Bu rahan'ın mezarının yeri, aslında bir çiftçinin harman yeriydi . Bir gün, bu çiftçi bu dayımı yı ıp, ertesi gün seher vaktinde bu dayın bir kısmını yoksullara vermek için harmanın bir kenarına koyup, kalburla çuvallara doldurmaya ba lamı . Ö leye kadar onlarca çuvalı

³⁴ Abdükerim Rahman, **Yipek Yurtidiki Epsane-Rivayetler**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 1999, s. 122.

³⁵ Demder: Güvercinin bir türü.

³⁶ **Uy ur Halk Epsane-Rivayetliri-Kök Gümbez**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2006, s. 258–259.

³⁷ **Uy ur Halk Rivayetliri (Nam-Ataklar Hekkidiki Rivayetler) 2**, incañ Ya lar-Ösmürler Ne riyatı, Ürümçi 1998, s. 167–168.

doldurmasına rağmen, bu day hiç azalmamı . Çiftçi yorulunca öyle ba mı kaldırıp bakmı ki, dire in ucuna bir tane gökgüvercin konmu ve sürekli a zından altın gibi sapsarı bu day akıtıyor. Çiftçi, “Hu t!” diyerek güvercini uçurmu ve bu dayı çuvallara doldurmaya devam etmi . nsanlar, “Kapına gelen talihi bilmedin!” diyerek kızımı lar. O günden sonra burası de erli bir yer olarak görülüp, uzak yakın herkes tarafından ziyaret edilip ibadet yapılan bir yere dönü mü . Sultan Sutuk Bu rahan vefat etti inde, bu de erli yere defnedilmi ve bu yerin namı daha da yayılmı . İmdiki gökgüvercinlerin atası, i te o mavi güvercinmi . Bundan dolayı kim bu mavi güvercinleri tutarsa ya da kovalarsa kötü olurmu . Kim onları ürkütmeden beslerse, yem ve su verirse sevap kazanırmı .

Ba ka bir rivayete göre, Sultan Sutuk Bu rahan’ı gören mavi güvercin, imdi de ya ıyormu ve her Cuma seher vaktinde, onun mezarının üzerine konup, dertli dertli ötermi .

6) Kumat Pa im Mezarı³⁸

Kumat Pa im, Karaka kasaba pazarının güneybatısına otuz kilometre olan kumlukta yatmaktadır. Uyurlar buraya, “Güvercinli Mezar” derler. Malumatlara göre, önceden burada çok fazla yabancı güvercin varmış ve bunlar daima insanlara yol gösterirmiş . Güvercinler, mezarlıktan uçarak yolculara yol gösterip, onları on kilometre kadar uzaklıktaki “Zava” denen bahçeye getirirmiş . O dönemde insanlar bu güvercinleri, kutsal güvercinler olarak görmüş ler. İmdi bu güvercinlik kum altında kalmı ve insanlar burayı çok fazla bilmiyorlar.

Uyurlar arasında Kumat Pa im (Güvercinlik) hakkında ilginç gizemli rivayetler yayılmı . Anlatılanlara göre, MS. 10. yüzyılın sonlarında Karahanlı ordusu, Yenisar’da Ulu A ilik Udun ordusunu bir kez ma lup ettikten sonra, Udun’a gelmi . Udun ordusu, Kumat Pa im’de pusu kurmu . akir komutasındaki slam ordusu, pusuya dü ünçe hazırlıksız bir ekilde sava maya ba lamı . Netice de ma lup olmu . Bütün ordu helak olmu . akir o yana bu yana çarpı arak kaçmaya çalı sa da ba arısız olmu ve sonunda yaralanıp attan dü mü . akir, Udun ordusuna esir dü meyi istemeyerek, gö süne kılıcını saplamı ve böylece Karahanlılara olan sadakatini de göstermi . Kılıcın yere dü mesiyle birlikte onun kalbinden bir di i ve bir erkek güvercin çıkıp uçmu . Bunlar, gece gündüz, akir’in ehit oldu u yerde uçar dururmu .

Miladi 1006 yılında slam ordusu, Udun’a gelerek, Ulu A ilik Udun devletini kesin olarak ma lup ettikten sonra, akir’in ruhu için tören yapmış lar. akir ve gizemli güvercinler için Kumat Pa im diye anılan bu mezarı yaptırmış lar ve yanına bir tane kuyu kazmış lar. akir’in mezarını daima ziyaret etmiş ler. Sonraki dönemlere gelindi inde, buradan geçen yolcular, bu mezarı ziyaret etmeyi ve gizemli güvercinlere yem ve su vermeyi bir adet haline getirmiş ler. Rivayete göre, Kumat Pa im’in mezarındaki özel güvercinler, günden güne ço alarak yüzyıllardır varlığını sürdürmü .

7) Güvercin ile Karga³⁹

Eskiden bütün cihanı su basmış ; sadece Nuh aleyhisselam gemisiyle suyun üzerinde kalmayı ba armı . Nuh aleyhisselam, uzun zaman su üstünde ilerleyip, sonunda kuru bir yer bulup, çiftçilik yapmak istemi ve güvercin ile kargayı çiftçilik yapabilecek kuru bir yerin olup olmadığını ö renmeye göndermi .

Aradan uzun yılların geçmesiyle birlikte, yeryüzündeki su çekilmi . Karga, birkaç gün öylece uçtuktan sonra bir çöplü e konup, kendisine bir ey toplamaya ba lamı . Güvercin ise gece gündüz cefa çekip, cihanı dola ıp, sonunda sarı topraklı bir yer bulup yere inmi . Güvercinin yere

³⁸ Age, s. 169–170.

³⁹ Uy ur Halk Epsane-Rivayetleri-Kök Gümbez, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2006, s. 236–237.

● Uygur Kültüründe Tufan'ın Kuşları: Kırlangıç ve Güvercin

inmesiyle birlikte, iki aya ı da sarı topra a batmı ve oradan uçarak Nuh aleyhisselamnın yanına gelip gördüklerini anlatmı . O günden sonra, güvercinin iki aya ı da sapsarı kalmı .

Karga ise kendi derdine dü üp geri gelmemi . Nuh aleyhisselam, güvercine büyük minnet bildirip, ona hiçbir eyin zararı dokunmaması, günlerini hep tok geçirmesi için dua etmi , karga ise pislik karı tırıp ya asın, diye beddua etmi . O günden sonra, güvercin haline ükredip, Allah'ı zikrederek hayatını iyi geçirmi . Karga ise kı ın ayazında, so u unda da da dola ıp, hor görülerek günlerini geçirmi . Onun açgözlülük edip, pislikte ya amasından dolayı, etini köpek bile yemezmi .

8) Güvercin Niçin Durmadan Öter?⁴⁰

Günlerin birinde güvercin, kendi yuvasında yeni çıkardı ı on tane yumurtasının üzerinde yatıyormu , bir tavuk gelip:

—Yumurtadan kaç tanesini çıkarıp üzerine yattın? diye sormu .

—On yumurta çıkardım. Onun üzerine yatıyorum, demi güvercin.

Benim iki büyük yumurtamla, ufak on yumurtanı de i ir misin? demi tavuk.

Güvercin önce razı olmamı , sonra kabul etmi . Böylece onlar, yumurtalarını de i mi ler. Sonra güvercin, tavu un tuza ına dü tü ünü anlamı . Çünkü tavu un iki yumurtası büyüyünce ondan iki yavru çıkmı . Fakat tavuk on tane güvercine sahip olmu . Bunun üzerine güvercin a lamaya ba lamı . O, ta bugüne kadar durmadan ötermi . Onun “bu -bu -bu ” demesi, “On yumurtamı geri ver, beni kandırıp gittin, geri ver, geri ver!” demesi imi .

9) Güvercinin Gözü Niçin Kızıl⁴¹

Eski zamanda, bir saksa an ile bir güvercin güne in ne taraftan do du unu aralarında tartı ıp, bahse girmi ler. Güvercin:

—Güne , sabahleyin do udan do ar, demi . Saksa an:

—Güne batıdan do ar, demi .

Onlar uzun süre tartı salar da, birbirini ikana edememi ler. Herkes, kendi dü üncesinin do ru oldu unu ileri sürmü . Sonunda onlar, güne in hangi taraftan do du unu ö renmeye karar vermi ler ve birçok hayvanla beraber, da ın en yüksek tepesine çıkmı lar. Tam o sırada saksa an, kendisinin yanıldı mı anlamı . O kanadının altına biraz kırmızıbiber dikmi , tan atarken güne in do udan do du unu anlayarak, ba kalarının önünde küçük duruma dü mekten korkmu ve güvercinin gözüne kızıl muç saçmı . O günden beri, güvercinin gözü kızıl imi .

⁴⁰ Ehmet Ha im, **Hayvanat Hekkide Kizikarlik Epsaniler**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 1992, s. 101.

⁴¹ **Uy ur Halk Epsane-Rivayetliri-Kök Gümbez**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 2006, s. 260.

KAYNAKLAR

- ABDURAH M Rahman, **Uy urlarda amanizm**, Milletler Ne riyatı, Pekin 2006.
- AÇA Mehmet, “Tufan’ın Ku ları ve Ko zı Körpe -Bayan Sulu Destanındaki Bazı Ku lar”, **Milli Folklor**, C. VI, S. 42, 1999.
- AKALIN L. Sami, **Türk Folklorunda Ku lar**, KB Halk Kültürünü Ara tırma ve Geli tirme Genel Müdürlü ü Yayınları, Ankara 1993.
- BAYAT Ali Haydar, “Anadolu Tıbbi Folklorunda Göz Hastalıkları”, **IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri Gelenek-Görenek ve nançlar**, KB Yayınları Ankara 1992.
- BORATAV Pertev Naili, **Türk Mitolojisi, O uzların Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi**, Bilgesu Yayınları, Ankara 2012.
- Bulak**, S. 1, Ürümçi 1991, s. 175–176.
- CAMPELL Joseph, **İkel Mitoloji-Tanrının Maskeleri**, çev. Kudret Emiro lu, mge Yayınları, Ankara 1995.
- DEM R Murat, “Türk Destan ve Hikâyelerinde Don De i tirme”, **Bilim ve Kültür-Uluslararası Kültür Ara tırmaları Dergisi**, S. 4, 2013, s. 123-132.
- EL ADE Mircea, **amanizm**, çev. smet Birkan, mge Kitabevi, Ankara 1999.
- EREN Hasan, **Türk Dilinin Etimolojik Sözlü ü**, Bizim Büro Basımevi, II. Baskı, Ankara 1999.
- ERGUN Metin, **Türk Efsanelerinde De i me Motifi I**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1993.
- _____, **Türk Dünyası Efsanelerinde De i me Motifi, C. I-II**, TDK Yayınları, Ankara 1997.
- HA M Ehmet, **Hayvanat Hekkide Kizikarlık Epsaniler**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümçi 1992.
- NAN Abdülkadir, **Tarihte ve Bugün amanizm-Materyaller ve Ara tırmalar**, TTK Yayınları, Ankara 2006.
- NAYET Alimcan, “Bugünkü Uygurlarda amanlık ve Bir aman Duası: Azâim Ko ıkı” **Halkbilimi Dergisi**, S. 1-2, 2009, s. 38-55.
- MEL KOFF Irene, **Uyur dik Uyardılar**, çev. Turan Alptekin, Cem Yayınları, stanbul 1994.
- OCAK A. Ya ar, **Alevi ve Bekta i nançlarının slam Öncesi Temelleri-Bekta i Menakıbnamelerinde slam Öncesi nanç Motifleri**, leti im Yayınları, stanbul 2002.
- ÖGEL Bahaeddin, **Türk Mitolojisi I (Kaynaklar ve Açıklamaları ile destanlar)**, TTK Yayınları, Ankara 1993.
- ÖGER Adem, “Uygur Türkleri Arasında Satuk Bu ra Han”, **Prof. Dr. Fikret Türkmen Kitabı**, Ege Üniversitesi Basımevi, zmir 2012, s. 589-611.
- _____, GÖNEL Tugba, “Uygur Türkleri Arasında amanlar ve Tedavi Yöntemleri”, **Turkish Studies**, S. 6/4, 2011, s. 233-248.

● Uygur Kültüründe Tufan'ın Kuşları: Kırlangıç ve Güvercin

- 📖 POTAPOV L. P., **Altay amanizmi**, çev. Metin Ergun, Kömen Yayınları, Konya 2012.
- 📖 RAHMAN Abdükerim vd., **Uy ur Örp-Adetliri**, incañ Ya lar-Ösmürler Ne riyatı, Ürümqi 1996.
- 📖 _____, **Yipek Yurtidiki Epsane-Rivayetler**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümqi 1999.
- 📖 _____, **Uygur Folkloru**, Akt. Soner Yalçın-Erkin Emet, KB Yayınları, Ankara 1996.
- 📖 Re îdü'd-dîn Fazlullah, **Cami'ü't-Tevârih Selçuklu Devleti**, Farsçadan çev. Erkan Göksu, H. Hüseyin Güne , Selenge Yayınları, İstanbul 2010.
- 📖 TURSUNN YAZ Hebibe, **Uy ur Ayalliriniñ Tu ut Adetliri Üstide Tetkikat**, incañ Üniversitesi, (Yayımlanmamı Yüksek Lisans Tezi), Ürümqi 2007.
- 📖 **Uy ur Halk Rivayetliri (Nam-Ataklar Hekkidiki Rivayetler) 2**, incañ Ya lar-Ösmürler Ne riyatı, Ürümqi 1998.
- 📖 **Uy ur Helk Epsane-Rivayetliri (Kök Gümbez)**, incañ Halk Ne riyatı, Ürümqi 2006.
- 📖 **Uy ur Tiliniñ zahlik Lu iti**, Milletler Ne riyatı, Pekin 1999.